

XVI. YÜZYILDA TEKE SANCAĞI'NIN YÖNETİMİ VE YÖNETİCİLERİ

Abdüllatif ARMAĞAN*

Özet: *Klasik Dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nda temel yönetim birimi sancaktı. Doğrudan merkezden atanan sancakbeyinin yönetimindeki sancakta örfiye, ilmiye ve kalemiye sınıflarına mensup birtakım asker ve memurlar görev yapmaktaydı. Önceleri belirli bir bölgedeki tımarlı sipahilerin komutanı olarak ortaya çıkan, ancak daha sonra bölgedeki idarî mekanizmanın da başına geçen sancakbeyi padişahın yürütme yetkisini, kazaların yöneticisi olan kadı ise padişahın yargı yetkisini temsil etmekteydi. Sancakbeylerinin yetki ve otoriteleri, bağlı buldukları beylerbeyileri ve kadılar vasıtasıyla sınırlandırılmıştı. Bu suretle Osmanlılar, taşra yönetiminde kuvvetler ayırımını korumuşlar ve denge siyasetini uygulamışlardır.*

Bu çalışmada, XVI. yüzyılda Teke Sancağı'nda görev yapan sancakbeyi, alaybeyi(mir-alay), çeribaşı (çerisürücü), subaşı, dizdar, kale kethüdası gibi askerî-idarî ve sancaktaki kazalarda görev yapan kadı, naip gibi kazaî-idarî görevlilerin isimleri, gelirleri ve görevde buldukları yıllar tespit edilerek, görev alanlarına ilişkin bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Teke Sancağı, Osmanlı Devleti, 16. yüzyıl, sancak yönetimi, sancakbeyi, kadı, alaybeyi.*

Administration and Administrators of the Sanjak of Teke in the XVIth Century

Abstract: *The chief administrative unit of the Ottoman Empire in the Classical Age was 'sanjak(sub-province)'. Governed by a sanjak-beg, who was appointed by the central government, the sanjak had its military and administrative officials*

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü öğretim üyesi. e-mail: latifarmagan@yahoo.com

selected from the groups of army (*seyfiye*), scholars (*ilmiye*) and administration (*kalemiye*).

A Sanjak-beg, who was initially the chief of the timariots in the rural region and later also the local administrator, delegated the Sultan's executive authority in the sanjak, while a "quadi (judge of Islamic law)", as the administrator of the kaza (sub-division of a sanjak), represented the judicial power of the Sultan. The sanjak-beg shared his authority and duties with both his superior (*beylerbeyi*) in the hierarchy of provincial administration, and the quadi. Thus, the Ottoman Empire was able to protect the division of responsibilities in the provincial administration and to follow the policy of a balance of power.

This study gives information about the provincial-military administrators, such as sanjak-beg, regiment commander (*alaybeyi*, *mir-alay*), head of troops (*çeribaşı*), commander of a town (*subaşı*), fortress commander (*dizdar*), fortress captain (*kale kethüdası*), and also the judicial administrators who served in the kazas, such as quadi (judge/administrator), deputy judge (*naip*), and their term of office and official duties in the XVIth century,

Key Words: Sanjak of Teke, Ottoman State, XVIth century, sanjak administration, sanjak beg, quadi, alaybeyi.

Giriş

Anadolu'nun güneyinde 36° 06' ve 37° 27' kuzey enlemleri ile 29° 14' ve 32° 27' doğu boylamları arasında yer alan Teke-eli veya Teke-ili, Alâiye ile Fethiye arasındaki sahil bölgesi olup, Anadolu'nun bilinen en eski yerleşim alanlarından biridir (Özdemir, 1992: 133). II. Murat zamanında kesin olarak Osmanlı hakimiyetine giren sancağın kuzeyinde Hamid-ili, kuzey doğusunda Karaman, doğusunda Alâiye ve batısında Menteşe-eli vardı (Erten, 1338-1340: 7). Güneyinde Akdeniz yer almaktaydı. Sancak, batıda Eşen Çayı (Kocaçay) ile Fethiye'den ayrılmakta, doğuda ise Köprü Çayı ile son bulmaktaydı.

Osmanlı hakimiyetine girdikten sonra Anadolu Beylerbeyliği'ne bağlanan ve *şehzade sancağı* olarak idarî taksimâtteki yerini alan sancağa ilk dönemlerde şehzadelerin tayin edildikleri görülmektedir (Uzunçarşılı, 1982-I: 500). Yıldırım Bâyezid zamanında Osmanlı hakimiyetine girdikten sonra bölge önce oğlu İsa Çelebi'ye, sonra da diğer oğlu Mustafa Çelebi'ye sancak olarak verilmiştir (Ahmet Refik, 1340: 72). XVI. yüzyılın başlarında ise 1502'de II. Bâyezid'in oğlu Şehzade Korkut'un Manisa'dan Antalya'ya tayin edildiği ve 1511 yılına kadar burada görev yaptığı bilinmektedir (Emecen, 1989: 26, 30; Erten, 1338-1340: 70). Bu tarihten sonra artık Teke Sancağı'na şehzadelerin tayin edildiği görülmemektedir.

Tahrir defterlerine ve diğer arşiv belgelerine dayanılarak XVI. yüzyılda Teke Sancağı'nın yönetimi ve yöneticisi olan sancakbeyi ile sancakta yer alan diğer görevlilerin ele alındığı bu çalışmada, sancakta askerî-ıdarî görevliler olan sancakbeyi (mir-liva), alaybeyi (mir-alay), çeribaşı (çerisürücü), subaşı, dizdar, kale kethüdası ve kale muhafızları ile kazaî-ıdarî görevliler olan kadı ve naipin isimleri ve görev yılları ile gelirleri tespit edilerek, görev alanlarına ilişkin bilgiler verilmiştir.

1. XVI. Yüzyılda Teke Sancağı'nın Yönetimi ve Yöneticileri

Osmanlı sultanları, bir bölgeyi yönetmek için ilk dönemlerden itibaren taşraya iki yönetici atamışlardır: Ehl-i örf sınıfına mensup sultanın yürütme yetkisini temsil eden *Bey* (beylerbeyi, sancakbeyi ve diğer zaîmler) ve ehl-i ilim sınıfına mensup sultanın yargı yetkisini temsil eden *kadı*. Bey, kadının hükmü olmadan hiçbir ceza veremez, kadı da hiçbir kararını kendisi icra edemezdi. Kadı, kararlarında, yani şeriat ve kanunu uygulamada beyden bağımsızdı. Emirlerini doğrudan doğruya sultandan alır, sultana doğrudan doğruya arzda bulunabilirdi (Ergenç, 1981: 1270). Osmanlılar, bu kuvvetler ayrımını taşra yönetiminde adil bir yönetimin temeli olarak görürlerdi.

Osmanlı İmparatorluğu'nda temel idarî birim olan sancak, nahiye denilen askerî-ıdarî ve kaza denilen kazaî-ıdarî birimlere ayrılmıştı. Sancak dâhilindeki nahiye ve kazalar sınırları bakımından birbirleriyle örtüşmekteydiler.

XVI. yüzyılda Teke Sancağı askerî-ıdarî bakımdan Antalya, İstanos, Kürt, İğdir, Muslu, Karahisar-ı Teke, Bağovası, Mükerrerem Gömü, Elmalu, Kaş ve Kalkanlı nahiyeleri adı altında 11 nahiyeye, Kazaî-ıdarî bakımdan ise Antalya, Elmalu, Kaş, Kalkanlı ve Karahisar-ı Teke kazaları adı altında 5 kaza bölgesine ayrılmaktaydı. Antalya, İstanos, Kürt, İğdir ve Muslu nahiyeleri Antalya Kazası'nın, Karahisar-ı Teke, Bağovası ve Mükerrerem Gömü nahiyeleri Karahisar-ı Teke Kazası'nın idarî sınırları içinde yer almaktaydı. Elmalu, Kaş ve Kalkanlı kazaları ise tek nahiyeli kazalar olup, aynı isimleri taşıyan nahiyelerden oluşmaktaydı. Sancakta kaza ve nahiyelerin altında ise köy ve mezraalar yer almaktaydı. İncelenen dönemde sancakta yer alan söz konusu kaza ve nahiyelere bağlı 4 şehir [Antalya, İstanos (Korkuteli), Elmalu ve Karahisar-ı Teke] ve 2 kasaba [Kaş ve Kalkanlı] bulunmaktaydı. Sancağın merkezi Antalya şehri idi. XVI. yüzyılda sancağın idarî taksimâtı içinde 1530 tahririnde 259 köy ve 88 mezraa, 1568 tahririnde ise 271 köy ve 119 mezraa bulunmaktaydı (BOA, TD: 166; TKGM, KK: 107). Bu idarî taksimât içinde sancakta başta sancakbeyi olmak üzere alaybeyi (mir-alay), çeribaşı (çeri sürücüsü), subaşı,

kadı, naip, liman reisi, dizdar, kale kethüdası gibi örfiye ve ilmiye sınıfına mensup görevliler görev yapmaktaydı.

II. Murat döneminde 1423 yılında kesin olarak Osmanlı Devleti'ne ilhak olunduktan sonra sancak haline getirilerek Anadolu Beylerbeyliği'ne bağlanan ve Tanzimat'ın ilanı ile başlayan idarî düzenleme sonucunda 1841 yılında Karaman Eyaleti'ne bağlanıncaya kadar bu durumunu koruyan Teke Sancağı'nda, XVI. yüzyılda böyle bir idarî taksimât görülmekteydi. Sancağın XVI. yüzyıldaki idarî taksimâtını, biri bilfiil silahlı hizmet gören ve sefer zamanı maiyeti ile birlikte askerî donanımını tamamlayarak savaşa katılmak zorunda olan ümeranın görevlendirildiği idarî taksimâtı ifade eden askerî teşkilat, diğeri ise adaletin dağıtılmasını sağlayan, yargı gücünü temsil eden kadılık dairelerini ifade eden kazaî (adli) teşkilat olmak üzere iki ana başlık altında incelemek gerekir.

1.1. Askerî-idarî

1.1.1. Sancak Yönetimi ve Sancakbeyi

Klasik Dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun taşra teşkilatında temel idarî birim olan sancağın en yüksek yöneticisi, doğrudan doğruya merkezden atanan sancakbeyi idi. Sancakbeyleri, önceleri belirli bir bölgedeki tımarlı sipahilerin komutanı olarak ortaya çıkmış, daha sonra bu bölgenin idarî özellikler kazanmasıyla gelişen idarî mekanizmanın da başına geçmiştir (Kunt, 1978: 26). Ehl-i örf sınıfından olan sancakbeyleri, sancakta padişahın yürütme gücünü temsil eden en yüksek yöneticiydi. Ancak sancakbeylerinin yetki ve otoriteleri, bağlı buldukları beylerbeyleri ve doğrudan doğruya merkezden emir alan kadılar vasıtasıyla sınırlandırılmıştı (İnalçık, 2004: 104). Bu suretle Osmanlılar, taşra yönetiminde adil bir yönetimin temeli olarak kuvvetler ayırımını korumuşlar ve denge siyasetini uygulamışlardır.

Askerî sınıfa mensup olan sancakbeyleri kul sisteminden yetişme, bağlılıkları daha önceki görevlerinde denenmiş, devlete ve padişaha yararlılıklarından dolayı yükseltilerek bu görevlere getirilmiş kimselerdi (Ergenç, 1995: 65). Sancakbeylerinin askerî ve idarî olmak üzere iki aslı görevi vardı. Askerî görevi, kapı halkı ve emrindeki tımarlı sipahi askerleri ile birlikte daima hazır bir askerdi. İdarî görevi ise reâyânın güvenliğini ve düzenini sağlamaktı (Yücel, 1974: 666).

Padişah beratı ile atanan sancakbeyleri, sancak merkezi olan şehirde otururlardı (Oğuzoğlu, 1986: 143). Serbest olmayan tımarlardaki cerimelerin ve bâd-ı hevâ vergilerinin yarısına sahip olan sancakbeyleri (İnalçık, 1976: 81), tasarruflarında bulunan hasların miktarına göre, her beş bin akçede bir

cebelyü sefer zamanı beraberinde götürmek zorundaydılar (Akagündüz, 1990-II: 46).

Teke sancakbeyleri, zaman zaman merkezden gönderilen emirlerle denizlerde güvenliğin sağlanması ile de görevlendirilmişlerdir. Bu konuda H.998/M.1590 yılına ait bir hükümden anlaşıldığına göre, on gemiden oluşan bir donanmaya başbuğ tayin edilen Teke Sancakbeyi, Sisam Adası ile Modon arasındaki denizlerde güvenliği sağlamakla ve rençper gemilerine düşmanın zarar vermesini önlemekle görevlendirilmiştir (BOA., MD., 66: 191/408).

Arşiv belgeleri ve diğer kaynaklardan elde edilen bilgilere göre XVI. yüzyılda Teke Sancakbeyliği görevinde bulunanlar ve görev yılları şöyle idi:

Tablo-I: XVI. Yüzyılda Teke Sancakbeyleri

Sıra No	Sancakbeyi Adı	Has Geliri (Akçe)	Görev Yılı (Hicri/Miladi)	Kaynaklar
1	Mustafa Bey	–	H.907/M.1502	(AK., MC., O.117/4: 50/a)
2	Şehzade Korkut	–	M.1502-1511	(Uzunçarşılı 1966: 545- 546)
3	Kasım Bey	–	M.1512	(Erten 1338-1340: 73)
4	Mir-alem Ferhat Bey	421.000 422.000	H.925/M.1519'dan önce ve H.927-28/ M.1521-22	(BOA.,Rûznâmçe:1/500;TSMA.:D.9772/ 304)
5	Şemsi Bey ¹	421.000	H.925-927/ M.1519-1521	(BOA.,Rûznâmçe,No:1/ 499-500,510-511, 515)
6	Sinan Bey ²	379.281	H.927/M.1521	(BOA.,Rûznâmçe, No:1/ 519-520)
7	İhtiyar Bey	400.000	H.929-933/ M.1522-1526	(TSMA.:D.10057;BOA.TD:107/3, 4, 5; TSMA.: D.5246)
8	Ali Bey	–	H.952/M.1545'den önce	(BOA., MAD.: 385/60)
9	Mustafa Bey	–	H.957/M.1550	(BOA., MAD.: 385/53)
10	Mesih Bey	–	H.958/M.1551'den önce	(BOA.,MAD:385/60-61)

¹ Teke Sancağı, 421.000 akçelik haslar ile Ferhat Bey tahvilinden alınarak, H.28 Muharrem 925/M.30 Ocak 1519 tarihinde mukaddemâ Hizâne-i Âmire Defterdarı olan Şemsi Bey'e verilmiştir (BOA.,Rûznâmçe: 1/ 499-500, 510-511, 515-516).

² Şemsi Bey'e Safed Sancağı'nın verilmesi üzerine, Teke Sancakbeyliğine H.22 Rebiü'l-evvel 927/M.2 Mart 1521 tarihinde 379.281 akçe haslar ile Amasya Sancakbeyi Sinan Bey tayin edilmiştir (BOA., Rûznâmçe: 1/519-520).

11	Ahmet Bey	_	H.960-964/ M.1553-1557	(BOA., KK.: 210/ 252)
12	Bali Bey ³	438.210	H.964-966/ M.1557-1559	(BOA.,Rûznâmçe: 8/243-244)
13	Mustafa Bey ⁴	_	H.967/M.1560	(BOA., MD., 4: 12/104)
14	Boşnak Baltacı Mehmet Paşa	_	H.968/M.1561	(Erten 1338-1340: 87; Erten 1948: 89)
15	Rakkas Hasan Bey	_	H.968/M.1561	(BOA.,Rûznâmçe: 16/ 314)
16	Mustafa Bey ⁵	336.648	H.969/M.1562	(BOA.,Rûznâmçe:16/314)
17	Murat Bey ⁶	466.555	H.970/M.1563	(BOA.,Rûznâmçe:17/568)
18	Ahmet Bey	_	H.972/M.1564	(BOA.,MD., 6: 103/213)
19	Gülâbi Bey	_	H.975/M.1567	(BOA.,MD.,7:31/93)
20	Mehmet Bey	_	H.975-976/ M.1567-1568	(BOA.,MD.,7: 549/1553; TKGM., KK.: 315/2b)
21	Hasan Bey	_	H.978-981/ M.1570-1574	(BOA.,MD.,8:96/1067; BOA.,MD.,11:6/295)
22	Mehmet Bey	_	H.981-82/ M.1574	(BOA., MD.,25: 66/ 713)
23	Ali Bey	_	H.982-983/ M.1574-1575	(BOA., MD.,25: 302/ 2790)
24	Haydar Bey	_	H.985/M.1577'den önce	(BOA., MD.,30: 73/175, 74/176- 177)
25	Sinan Bey ⁷	330.000	H.985-986/ M.1577-1578	(BOA., KK.: 262/39; BOA., MD.,35: 112/286)
26	Mustafa Bey (Sâbık Dükagin Beyi)	_	H.986- 987/ M.1579	(BOA., MD.,37: 4/45, 130/1513)
27	Ahmet Bey ⁸	450.000	H.987/M.1579	(BOA., KK.: 262/39)

³ Teke Sancağı Ahmet Bey'den alınarak H.6 Şaban 964/M.4 Haziran 1557 tarihinde 438.210 akçelik haslar ile sabık İzvornik Sancakbeyi Bali Bey'e verilmiştir (BOA., Rûznâmçe: 8/ 243-244; BOA., MD., 3: 4/14).

⁴ *Livâ-i Teke Hamid-ili Beyi Mustafa Bey'e buyuruldu.* [BOA., MD., 4: 12/104 (H.16 Rebü'l-evvel 967/M. 16 Aralık 1559)].

⁵ Müteveffâ Hasan Bey tahvilinden boşalan Teke Sancakbeyliğine, H.Gurre-i Zil'l-hicce 969/M.2 Ağustos 1562 tarihinde 336.648 akçelik haslarla sâbık Aydın Sancakbeyi Mustafa Bey tayin edilmiştir (BOA.,Rûznâmçe: 16/ 314).

⁶ Mustafa Bey'den boşalan Teke Sancakbeyliğine H.6 Zil'l-ka'de 970/M.27 Temmuz 1563 tarihinde 466.555 akçelik haslarla sâbık Aydın Sancakbeyi Murat Bey tayin edilmiştir (BOA.,Rûznâmçe: 17/ 568-569).

⁷ Teke Sancağı H.29 Şaban 985/M.11 Kasım 1577 tarihinde 330.000 akçelik haslarla Ohri Beyi Sinan Bey'e verilmiştir (BOA., KK.: 262/39).

⁸ Teke Sancağı H.18 Şaban 987/M.10 Ekim 1579 tarihinde 450.000 akçelik haslarla Hama Beyi Ahmet Bey'e verilmiştir (BOA., KK.: 262/39).

28	Semender Bey	_	H.988-89/ M.1580-81	(BOA.,MD.,39: 358/703; BOA.,MD.,45:160/1876)
29	Hasan Bey	_	H.989-993/ M.1581-1585	(BOA.,MD.,45:381/462; BOA., KK.: 262/39)
30	Şaban Bey	_	H.993-94/ M.1585-86	(BOA.,MD.,58: 109/298; BOA., MD.,60: 168/372)
31	Hüseyin Bey ⁹	_	H.994/M.1586	(BOA., KK.: 246/175)
32	Mehmet Bey ¹⁰	_	H.995/M.1587	(BOA., KK.: 262/39)
33	Mehmet Bey ¹¹	_	H.995/M.1587	(BOA., KK.: 262/39)
34	Ahmet Bey	_	H.999-1001/ M.1591-1593	(BOA., MAD: 1583/216; BOA., KK.: 253/152)
35	Arslan Bey	_	H.1010/M.1601'den önce	(BOA.,A.DVN.:11/39, 11/99)
36	İbrahim Bey	_	H.1010/ M.1601- 1602	(BOA., A.DVN.: 11/39)

Gerek arşiv belgeleri ve gerekse diğer kaynaklar üzerindeki incelemeler sonucunda, XVI. yüzyılda Teke Sancağı'nda görev yapan sancakbeylerinden, yüzyılın başlarında sancakta görev yapan II. Bâyezid'in şehzadesi Korkut'un da içinde yer aldığı 35 sancakbeyinin isimleri ve görev yılları belirlenmiştir. Tespitimize göre sancakbeylerinin genellikle 2- 3 yıl gibi sürelerle sancakta görev yaptıkları anlaşılmaktadır.

1.1.2. Alaybeyi (Mir-alay)

Sancaktaki tımarlı sipahilerin sancakbeyinden sonra en üst komutanı olan alaybeyi, askerî konularda sancakbeyinin en önemli yardımcısıydı. Mir-alay da denilen alaybeyi, serbest tımarlara sahipti (Barkan, 1943: 287). Alaybeyleri, sancak sipahilerinin arzuları göz önünde bulundurularak, beylerbeyi veya sancakbeyinin arzı üzerine tayin edilmekte, beylerbeyi veya kadı arzı ile de görevlerinden alınmaktaydılar (Göyünç, 1991: 50). Alaybeyleri, genellikle zeamet sahibi olup, her sancakta bir alaybeyi bulunmaktaydı. Sancakbeyinden sonra sancağın en yüksek askerî amiri olan alaybeyini, hiyerarşik olarak çeribaşılar izlemekteydi (Akdağ, 1979: 78).

⁹ Teke Sancağı H.17 Rebiü'l-ıstevvel 994/M.18 Mart 1586 tarihinde Sultanönü Sancağı'ndan mazûl Hüseyin Bey'e verilmiştir (BOA., KK.: 246/175; BOA.,KK.: 262/ 39).

¹⁰ Teke Sancağı H.13 Ramazan 995/M.17 Ağustos 1587 tarihinde Sakız Beyi Mehmet Bey'e Finike'de kale yaptırmak şartıyla verilmiştir (BOA., KK.: 262/39).

¹¹ H.27 Şevvâl 995/M.30 Eylül 1587 tarihinde Teke Sancakbeyliğine İnebahtı Beyi Mehmet Bey tayin olunmuştur (BOA., KK.: 262/39).

XVI. yüzyılda Teke Sancağı alaybeylerinden isimleri tespit edilenlerin genellikle zeamet sahibi oldukları ve 20.000 akçenin üzerinde dirlik tasarruf ettikleri anlaşılmaktadır. Bu dönemde sadece H.970 /M. 1563 yılında alaybeyi olan Hamza'nın 17.151 akçelik bir tımar tasarruf ettiği görülmektedir.

XVI. yüzyılda Teke Sancağı'nda görev yapan isimlerini tespit edebildiğimiz alaybeyleri ve görev yılları şöyle idi:

Tablo-II: XVI. Yüzyılda Teke Sancağı Alaybeyleri

Sıra No	Alaybeyi Adı	Geliri (Akçe)	Görev Yılı (Hicri/Miladi)	Kaynaklar
1	Ahmet Bey	29.997	H.927/M.1521	(BOA., TD.: 107/26)
2	Timur	-	H.967/M.1559'dan önce	(BOA., MD., 3: 251/727)
3	Hamza Bey	17.151	H.970/M.1563	(BOA., Rûznâmçe:16/305)
4	Halil	21.002	H.978/M.1570-1571	(BOA., MD., 11: 6/295; BOA., MAD.: 923/ 63)
5	Mehmet	24.998	H.986/M.1578	(Kangal 1993: 229)
6	Kulaksızoğlu Mehmet	-	H.992/M.1584'den önce	(BOA., MD., 53: 165/481)

1.1.3. Çeribaşı

Sancakta alaybeyine bağlı sipahi komutanı olan çeribaşı için, arşiv belgelerinde *çerisürücü* ve *ser-asker* tabirleri de kullanılmıştır. Asker başı anlamına gelen çeribaşı için Farsça *ser-asker* sözcüğünün de kullanıldığı görülmektedir (TKGM., KK.: 315/11b, 20a, 25a).

Sancakta alaybeyinden sonra en yüksek rütbeli sipahi subayı olan çeribaşılar, tasarruf ettikleri dirliklerin bulunduğu sancakta otururlar, serbest tımar tasarruf ederlerdi (İnalçık, 1987: XXVIII). Sancaktaki tımarlı sipahilerin nahiye genelinde bağlı buldukları birinci üst komutanı olan çeribaşılardan görevleri, barış zamanı görevli buldukları yerlerde asayiş sağlamak ve sefer zamanı ise eşkinici neferleri çıkarmaktı (Pakalın, 1983-I: 353).

XVI. yüzyılda Teke Sancağı'ndaki çeribaşılardan tasarruf ettikleri dirlik gelirleri 15.000 akçeyi geçmemekteydi. Genellikle gelir düzeyleri 4999 akçe ile 10.000 akçe arasında değişmekteydi.

Sancaktaki çeribaşılardan isim, görev yılları ve dirlik miktarlarını tespit edebildiklerimiz şunlardır:

Tablo-III: XVI. Yüzyılda Teke Sancağı Çeribaşıları

Sıra No	Çeribaşı Adı	Geliri (Akçe)	Görev Yılı (Hicri/Miladi)	Kaynaklar
1	Katip Sinan	14.935	H.926/M.1520	(BOA.,Rûznâmçe:1/513)
2	Hasan	4842	H.927/M.1521	(BOA., TD.: 107/58)
3	Mehmet	6996	H.945-946/ M.1538-1539	(BOA.,MAD.: 6160/171)
4	Mustafa	12.046	H.976/M.1568	(TKGM., KK.: 107/81b-82a, 138a-138b, 139b)
5	Ali	10.300	H.976/M.1568	(TKGM., KK.: 107/115a-116a)
6	Mehmet	7776	H.976/M.1568	(TKGM., KK.: 107/136a, 206b)
7	Mahmut	8792	H.976/M.1568	(TKGM., KK.: 107/142b-143a)
8	Bostan	5000	H.976/M.1568	(TKGM., KK.: 107/189a)
9	Pîr Ahmet	14.550	H.978/M.1570	(BOA., MD., 8: 33/392)
10	Mehmet	10.000	H.979/M.1571	(BOA.,Rûznâmçe:32/311)
11	Nurullah	10.000	H.979/M.1571	(BOA., MD.,13:37/249)
12	Mehmet	10.000	H.982/M.1575	(BOA.,MAD.:15311/104)
13	Mahmut	7297	III.Murat dönemi	(TKGM., KK.: 315/11b)
14	Ali	8800	III.Murat dönemi	(TKGM., KK.: 315/7a)
15	Mustafa	8000	III.Murat dönemi	(TKGM., KK.: 315/20a)
16	Memi	4999	III.Murat dönemi	(TKGM., KK.: 315/25a)
17	Mustafa	12.046	III.Murat dönemi	(TKGM., KK.: 315/25a)
18	Ahmet	4999	III.Murat dönemi	(TKGM., KK.: 315/25a)
19	Mehmet	10.000	III.Murat dönemi	(TKGM., KK.: 315/24b)
20	Abdülcemel	5000	-	(BOA., MAD.: 923/63)

1.1.4. Subaşı

Osmanlı İmparatorluğunda sancaklar subaşılıklara ayrılmıştı. Bu idarî birimin başında bulunan subaşı, beylerbeyi ve sancakbeyinin kendi hüküm bölgesinde güvenliği sağlamakla görevlendirdiği kimseydi. Bu nedenle yönetimde özel bir yeri vardı (Ergenç, 1995: 69; Yücel, 1974: 666). Örf taifesinden olan ve kadının hükmünün uygulanmasında önemli bir rol oynayan subaşı, imparatorluğun ilk yıllarından XVI. yüzyılın ilk yarısına kadar doğrudan doğruya merkezden atanmaktaydı (Akdağ, 1979-II: 70).

Subaşının emri altında bir asesbaşı ve asesler kethüdası ile aseslerden oluşan bugünün polis ve jandarmasına benzer etkili bir güvenlik gücü vardı. Subaşılar kendilerine bağlı asesbaşı ve asesler ile birlikte, hem asayiş

sağlarlar hem de hâsıl olan rüsûm-i serbestiyi veya bâd-ı hevâ vergilerini ve bazı şehir içi mukataa gelirlerini toplarlardı (Akdağ, 1979-II: 87, 91).

İncelediğimiz döneme ait kaynak ve belgelerde, Teke Sancağı'ndaki subaşılar ile ilgili yeterli bilgi bulunmamaktadır. XVI. yüzyıldaki subaşılardan sadece ikisinin ismini tespit edebildik. Bunlardan birisi, 1511 yılında Antalya subaşısı olan Hasan Bey'dir. Hasan Bey, Şahkulu'nun, 1511 Martı'nda Antalya'dan Manisa'ya gitmek üzere hareket eden Şehzade Korkut'u Yenice Derbendi'nde yenilgiye uğratması üzerine, üç bin kişilik bir kuvvetle Şahkulu'nun üzerine yürümüş, fakat yenilerek Antalya Kalesi'ne çekilmek zorunda kalmıştır (Tekindağ, 1967-III: 38). İsmi tespit edebildiğimiz ikinci subaşı ise Sinan Bey'dir. H.927 /M.1521 yılına ait İcmal defterde, Subaşı Sinan'ın oğlu Ahmet'in Elmalu Nahiyesi'nde 4999 akçelik tımar hissesine mutasarrıf olduğu görülmektedir (BOA., TD.: 107: 47).

1.1. 5. Kale Görevlileri

Osmanlı şehirlerinde kale, askerî, idarî ve adlî birçok görevler üstlenmişti. Kale, şehrin güvenliğinin sağlanmasında ve çeşitli tehlikelerden korunmasında önemli bir rol oynuyordu. Tahrir defterleri ve diğer resmî belgeler, devlete ait para ve eşyalar, vakıfların ve tüccarların değerli malları kalede saklanırdı. Ayrıca suçluların tutuklandığı zindan da kalede bulunmaktaydı (Ergenç, 1995: 77- 78).

XVI. yüzyılda Teke Sancağı'nda aktif olarak hizmet gören ve Tahrir defterlerinde ve diğer belgelerde görevlileri belirtilen iki kale vardı: Bunlar Antalya ve Karahisar-ı Teke kaleleriydi. Bu kalelerde, kale komutanı olarak görev yapan dizdar, yardımcısı kethüda ve çeşitli askerî sınıflara mensup kale muhafızları görev yapmaktaydı.

1.1.5.1. Dizdar

Kaleyi savunmakla görevli askerlerin başı olan dizdar kalenin sorumlusu ve kale erlerinin komutanıydı. Dizdarlar daima kalede bulunmaya ve geceleri orada kalmaya mecburdu (Pakalın 1983-I: 469).Dizdarlar genellikle kapıkulu askerleri arasından atanmaktaydı. Kapıkulu, bu göreve ya ulufesiyle getirilmekte ya da kendisine bulunduğu bölgede tımar tevcih edilmekteydi (Ergenç 1983: 79) H. Gurre-i Rebiü'l-evvel 1013 /M.28 Temmuz 1604 tarihli bir kayda göre, bu tarihte Antalya Kalesi dizdarlığına Harem-i Hümayun emektarlarından 20 akçe ulufeli ve ulufelisini Antalya İskelesi mahsûlünden alan Gazanfer, ulufesi ile atanmıştır. Dizdar tımarı için tahsis olunan 8300 akçelik gelir ise dört yıl süreyle harap olan kalenin onarımı için sarf olunacak, dört yıldan sonra dizdarın yıllık ulufesi bedeli olan 7000 akçe Hazine'ye dahil edilecektir (BOA., MAD.: 15549/35-36).

Sınırdan içeride olan yerlerde dizdar, şehrin asayişinde rol oynayan bir nevi garnizon komutanı görevini yapmaktaydı (Ünal, 1989: 48). Dizdar, görevi gereği beylerbeyi-sancakbeyi ve kadıya karşı sorumlu ve onların denetimi altındaydı. Herhangi bir başarısızlığı veya görevi kötüye kullanması halinde, adı geçen yöneticilerin arzı ile azledilirdi (Ergenç, 1995: 79). H. 20 Safer 927/M.30 Ocak 1521 tarihli bir kayda göre, zimmetine nüzülden 2146 akçe geçiren, kale kapısının üstündeki ağaçları yakarak kapı üstünü harap eden ve üç ay kaleyi terk ederek Gelibolu'ya giden Hamza'dan, Karahisar-ı Teke naibin arzı üzerine Karahisar-ı Teke Kalesi dizdarlığı alınmış ve dizdarlığa Mükerrerem Gömü Nahiyesi'nde 6000 akçe tımar ile Dergâh-ı Muallâ Yayabaşlarından Hızır atanmıştır (BOA., Rûznâme :1/518.). H.5 Zi'l-kade 1013/M. 25 Mart 1605 tarihli diğer bir kayda göre ise Antalya Kadısı naibinin arzı üzerine, yolsuzluk yapan Antalya Kalesi dizdarı Ömer görevinden alınarak, yerine 8300 akçe tımar ile Mehmet atanmıştır (BOA., MAD.: 15549/42-43).

Kıyıya yakın kalelerin topları korsanları korkutmaya yarardı. Manavgat Kadısı'na ve Antalya Kalesi dizdarına yazılmış H.26 Rebiü'l-âhir 985/M.13 Temmuz 1577 tarihli ferman, bu uygulamaya ışık tutmaktadır. Belgeye göre geçmişte kıyıya büyük bir gemi yaklaştığında tek bir top atışı yapılırdı. Alarga topu denilen bu atış, kötü bir niyeti olmadığı anlaşılana kadar gemiyi limandan uzak durması için uyarırdı. Ancak sonradan barut tasarrufu gerekçesiyle bu uygulamadan vazgeçilmiştir. Korsan gemisi oldukları sonradan anlaşılan bazı Hristiyan gemilerinin saldırılarından sonra yerel idarecilerin başvurusu üzerine bu uygulamaya yeniden geçilmesine karar verildi. Antalya dizdarı, başvurusunun Osmanlı idaresince kabul edilmesini sağlamak için, alarga topu atışlarında kullanılan güherçile masrafının, yıllık yüz akçeyi geçmesi hâlinde, bu rakamın üzerindeki meblağı kendi gelirinden karşılamayı taahhüt etmiştir (BOA., MD., 30: 354/833).

XVI. yüzyılda Antalya ve Karahisar-ı Teke kalelerinde görev yapmış isimleri tespit edilebilen dizdarların görev yılları ve gelirleri şöyle idi:

Tablo-IV: XVI. Yüzyılda Antalya ve Karahisar-ı Teke Kaleleri Dizdarları

Sıra No	Dizdar ve Kale Adı	Geliri (Akçe)	Görev Yılı (Hicri/Miladi)	Kaynaklar
1	Yusuf (Antalya)	12.635	H.907/M.1502	(AK.,MC., 0.117/4: 2a)
2	Yayabaşı Kemal (Antalya)	7.421	H.927/M.1521	(BOA., TD.: 107/84)
3	Kaya (Antalya)	-	H.957/M.1550	(BOA., KK.: 209/97)
4	Acemiođlanı Piri (Antalya)	6000	H.963/M.1556	(BOA.,MD., 2: 4/35)
5	Mehmet(Antalya)	9350	H.963/M.1556	(BOA.,MD.,2:103/1057)
6	Şaban (Antalya)	8.300	III. Murat dönemi	(TKGM.,KK.: 315/35a)
7	Mustafa(Antalya)	8.300	H.987/M.1579	(BOA.,MD.,37:202/2419)
8	Mahmut(Antalya)	8.300	H.992/M.1584	(BOA.,Rûznâmçe:76/35)
9	Mustafa(Antalya)	-	H.993/M.1585	(BOA.,MD.,58:109/298)
10	Şaban(Antalya)	8.300	H.996/M.1587-88	(TKGM.,KK:107/219a-b)
11	Ali (Antalya)	-	H.1004/M.1595- 96	(BOA., Rûznâmçe: 183)
12	Hasan (Antalya)	8.300	H.1013/M.1604'den önce	(BOA., MAD.:15549/35)
13	Abdi (Antalya)	8.300	M.1604'den önce	(BOA., MAD.:15549/35)
14	Yusuf (Karahisar)	3.600	H.927/M.1521	(BOA., TD.: 107/85)
15	Hamza(Karahisar)	6.000	M.1521'den önce	(BOA.,Rûznâmçe: 1/518)
16	Yayabaşı Hızır (Karahisar)	6.000	H.927/M.1521	(BOA.,Rûznâmçe: 1/518)

1.1.5.2. Kale Kethüdası

Kale kethüdası, devlete ait malların korunmasında ve kale hizmetlerinde kale dizdarının yardımcısıydı. Kale muhafızlarının dirlik ve düzeninin sağlanması ve diğer hizmetlerin görülmesinde dizdar ile birlikte sorumluydu (Ergenç, 1995: 79).

XVI. yüzyılda Antalya ve Karahisar-ı Teke kaleleri kethüdalarından isimleri tespit edilenler şunlardır:

Tablo-V: XVI. Yüzyılda Antalya ve Karahisar-ı Teke Kaleleri Kethüdarları

Sıra No	Kethüda ve Kale Adı	Geliri (Akçe)	Görev Yılı (Hicri/Miladi)	Kaynaklar
1	Süleyman(Antalya)	2400	H.927/M.1521	(BOA., TD.: 107/71)
2	Mustafa (Antalya)	3100	H.976/M.1568	(TKGM.,KK:315/33b)
3	Hüseyin (Antalya)	3100	H.1003/M.1595	(BOA.,Rûznâmçe:165/366)
4	Mehmet (Antalya)	3100	H.1004/M.1596	(BOA., Rûznâmçe: 183)
5	Mustafa (Antalya)	3100	H.1006/M.1598	(BOA.,Rûznâmçe:210/505)
6	Hacı Mustafa (")	3150	H.1013/M.1605	(BOA., MAD.:15549/38)
7	İmirza (Karahisar)	1400	H.927/M.1521	(BOA., TD.: 107/85)

1.1.5.3. Kale Muhafızları

Kale muhafızları gece gündüz kaleyi bekleyen kullar olup, görev yerleri olan kaleden hiç bir zaman ayrılamazlardı. Kaleye beratla tayin edilirler ve kendilerine görevleri karşılığı tımar tevcih edilirdi. Kale dizdarı ve kethüdasının emri altında görev yaparlar, onların arzı ile atanırlar ve azledilirlerdi. Kale muhafızları, topçu, cebeci ve tüfenk-endâz gibi çeşitli askerî sınıftan kimselerdi (Ergenç, 1995: 80). Bunların yanında nadiren de olsa zimmîlere de görev verilirdi. *Berât-ı hümayûnla kal'ayı leyl ü nehâr bekleediklerinden* başka, kale dışında *hazine beklemek* ve *kılavuzluk yapmak* gibi görevleri de vardı. Ayrıca sefer sırasında içlerinden belli sayıda kale muhafızı savaşa katılırdı (Ergenç, 1983: 79).

XVI. yüzyılın ilk yarısında H.927/M.1521 yılında Antalya Kalesi'nde 1 dizdar, 1 kethüda, 191 kale merdi, Karahisar-ı Teke Kalesi'nde 1 dizdar, 1 kethüda, 23 kale merdi görev yapmaktaydı (BOA., TD.: 107/68- 89). H.937/M.1530 yılında Antalya Kalesi'nde 1 dizdar, 1 kethüda, 6 topçu ve 115 mustahfız olmak üzere 123 kale muhafızı, Karahisar-ı Teke kalesinde ise 1 dizdar, 1 kethüda ve 20 mustahfız olmak üzere 22 kale muhafızı bulunmaktaydı (BOA., TD.: 66/584-585, 590, 595-596, 597, 611). XVI. yüzyılın ikinci yarısında III. Murat dönemine ait İcmal deftere göre, Antalya Kalesi'nde 1 dizdar, 1 kethüda ve 131 mustahfız görev yapmaktaydı (TKGM.,KK: 315/31b- 36a). Defterde Karahisar-ı Teke Kalesi muhafızları ile ilgili herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

Kale görevlilerinin sürekli olarak kalede görevleri başında bulunmaları gerekmektedir. Görevi başında bulunmayanların gediği ellerinden alınırdı. H.26 Şaban 986/M.28 Ekim 1578 tarihli bir kayıta Antalya Kalesi'nde 120 nefer mustahfız bulunduğu, fakat bunlardan ellisinin başka yerlerde olduklarından kale hizmetinde bulunmadıkları bildirilmiştir. Kale neferâtının yoklanarak hizmette bulunmayanların gediğinin *yarar kimselere* verilmesi istenmiştir (BOA., MD., 35: 324/824; BOA., MD., 62: 38/87).

1.2. Kazaî-idarî

1.2.1. Kaza Yönetimi ve Kadı

Kaza idaresinin başı olup, yüksek dereceli bir medreseyi bitirmiş ve 3-5 yıl gibi belirli bir süre büyük vilayet merkezlerindeki kadıların yanında *danişmend* (stajyer) olarak hizmet vermiş kişiler arasından atanan kadı, görevine yalnız bir yıllık *müddet-i örf* ve bir yıllık da uzatmalı olarak, ancak iki yıllığına gönderiliyor ve başka bir kadılığa atanmadan önce İstanbul'da bir yıl *mülâzemet*te beklemesi gerekiyordu (Akdağ, 1979-II: 97- 98).

Kaza merkezi olan her kasaba veya şehirde mahkeme denilen bir daire vardı. Bu çoğu zaman kadının oturduğu ev ile yan yana ve bazen de büyük caminin içinde veya yanındaydı (Akdağ, 1979-II: 97).

Ehl-i ilim sınıfından olan kadının asıl görevi ahali arasındaki anlaşmazlıkları çözümlenmekti. Belgelerde *icrâ-yı ahkâm-ı şer'îyye ve infâz-ı kavânîn-i mer'îyye ve itmâm-ı hidemât-ı mîrîyye* eylemekle yetkili kılındıkları belirtilen kadılar, şeriatı uygulayarak anlaşmazlıkları çözümlenmek işi yanında, sultanın emrettiği her hususta hüküm vermekle yetkili kılındıklarından idarî, malî, askerî, beledî işlerle de uğraşmaktaydılar. Böylelikle Osmanlı Devleti'nde yargı ve yürütme yetkileri yan yana, bir bakıma ikincisi ilkinin kontrolü altında yürümüşdür. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasal hayatındaki devamlılığın belkemiğini teşkil etmiştir (Ergenç, 1995: 81).

Şer'î hukukun uygulayıcısı olan kadının yargı görevleri yanında naip, mütevellî, imam, hatip vs. tayini, miras ve evlilik akdi tanzimi, noterlik görevleri, tapu sicil muhafızlığı, sanatkâr ve esnafın kontrolü, lonca düzeninin, yönetiminin ve bununla ilgili kuralların gözetimi, şehrin ekonomik hayatıyla yakından ilgili olarak fiyat tespit ve kontrolü, diğer yandan şehirlerin alt yapı tesislerinin denetimi, imar nizamının korunmasını gözetmek, vakıfların yöneticilerini denetlemek, bu konudaki atamalarla ilgili olarak arzda bulunmak gibi çeşitli görevleri vardı. Asayiş konusunda subaşı, asesbaşı gibi görevlilerle yakın işbirliği içindeydi. Bölgenin din işleri personelinin ataması için ilgili merciye onun arzı gerekirdi (Ortaylı, 1976: 96-97; Tekeli, 1982: 24). Kadı, ehl-i örf sınıfını denetleme yetkisine sahipti. Kazadaki bütün mukataa işlerini kontrol etmek de onun görevleri arasındaydı.

XVI. yüzyılın başlarında Teke Sancağı'nda görev yapan kadıların isim ve yevmiyelerini tespit H.919/M.1513 yılına ait I. Selim'in tahta geçmesinden hemen sonra tutulmuş defterden yararlanılmıştır (TSMA.: D.929/3a). Sancağın XVI. yüzyılda beş kazadan ibaret olduğu defterden anlaşılmaktadır. Yine kaza esasına göre düzenlenmiş ve kadı yevmiyelerinin kayıtlı bulunduğu yüzyılın ilk yarısına ait H.937/M.1530 yılına ait 166 no'lu İcmal defterde de sancağın beş kazaya ayrıldığı görülmektedir (BOA., TD.: 166/575, 591, 598, 605, 610). Yalnız bu defterde kadıların isimleri mevcut değildir. Bu nedenle aşağıdaki tabloda ikinci kısımda kadıların sadece yevmiyeleri zikredilmiştir:

Tablo-VI: Teke Sancağı Kazalarındaki Kadılar ve Pâyeleri

SıraNo	1513			1530
	Kaza Adı	Kadı Adı	Pâye (Akçe)	Pâye (Yevmiye) (Akçe)
1	Antalya	Mevlânâ Abdi	100	100
2	Elmalu	Mevlânâ Pîri	40	55
3	Karahisar-ı Teke	Mevlânâ Ali	25	20- 4012
4	Kaş	Mevlânâ Sinan	15	20
5	Kalkanlu	Mevlânâ Abdi	10	15

Tablodan da anlaşılacağı üzere sancaktaki en büyük ve en önemli kaza sancak merkezi olan Antalya Kazası'dır. Antalya 100 akçelik bir kazaydı. Yine tabloda görüleceği üzere aradan geçen 17 yıllık süre zarfında Antalya kadısının yevmiyesi dışında diğer dört kadının yevmiyesinde artış söz konusudur. En çok artış da on beşer akçe ile Elmalu ve Karahisar-ı Teke kadılarının yevmiyelerinde olmuştur. Kaş ve Kalkanlu kadılarının yevmiyelerinde ise artış beşer akçedir.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında sancaktaki kadınların yevmiyeleri hakkında belgelerde herhangi bir kayda rastlanılmamıştır. XVII. yüzyılın ikinci yarısında bölgeden geçen Evliya Çelebi ise (1935-IX: 278, 285, 290) Antalya'nın 300, Elmalu ve Karahisar-ı Teke'nin 150'şer akçelik kazalar olduğunu belirtmiştir.

XVI. yüzyılda Teke Sancağı'ndaki kazalarda muhtelif tarihlerde kadılık görevinde bulunanlardan isim ve görev yılları tespit edilenler şöyledir:

Tablo-VII: XVI. Yüzyılda Teke Sancağı'ndaki Kazalarda Görev Yapan Kadılar

Sıra No	Kadı Adı	Kaza Adı	Görev Yılı (Hicri/Miladi)	Kaynaklar
1	Abdi	Antalya	H.919/M.1513	(TSM.A.: D.929/6b)
2	Sinan	Antalya	H.937/M.1530	(BOA., TD.: 166/604)
3	Hasan	Antalya	H.958-59/M.1551-52	(BOA., MAD.: 385/54)
4	Cafer	Antalya	H.959-60/M.1552-53	(BOA.,MAD.:385/52,54, 56)
5	Taceddin	Antalya	H.966/M.1559	(BOA.,MD.,3: 138/362)
6	İbrahim Çelebi	Antalya	H.967/M.1560	(BOA., MAD.: 102/22b)
7	Yahya	Antalya	H.976/M.1568- 69	(BOA.,MD.,7: 757/2074)
8	Mehmet	Antalya	H.979/M.1572	(BOA.,MD.,18:105/235)
9	Emir	Antalya	H.981-82/M.1573-74	(BOA.,MD.,24:16/42, 70/191)
10	Burhaneddin	Antalya	H.987-989/ M.1579-1581	(BOA.,MD.,41: 145/326, 157/349, 143/438)
11	Seyyit Ahmet	Antalya	H.989/M.1581'den önce	(BOA.,MD.,45: 353/4259)

¹² Karahisar-ı Teke kadısının yevmiyesi defterin 591. sayfasında 20 akçe, 597. sayfasında ise 40 akçe olarak kaydedilmiştir (BOA.,TD.:166/591, 597).

12	Fazlullah	Antalya	H.995/M.1586- 87	(BOA., MAD.: 1583/215, 216, 239)
13	Şemseddin	Antalya	H.996/M.1587-88	(BOA., MAD.: 1583/215, 216)
14	Seyyit Haydar	Antalya	H.997/M.1588- 89	(BOA., MAD.: 1583/215)
15	Süleyman	Antalya	H.998-99/M.1589- 90	(BOA.,MAD.:1583/214,240)
16	Şemseddin	Antalya	H.1001-1002/ M.1592-93	(BOA.,MAD.:1583/240, 241, 260)
17	Seyyit Haydar	Antalya	H.1003-1004/ M.1594-95	(BOA.,MAD.:1583/260,281)
18	Muslihiddin	Antalya	H.1004-1005/ M.1595-96	(BOA.,MAD.:1583/260,281)
19	Ahmet	Antalya	H.1006/M.1598	(BOA.,MAD.:1583/281)
20	Selami	Antalya	H.1006/M.1598	(BOA., MAD.:1583/281)
21	Canbazzâde	Elmalu	H.907/M.1502	(AK., MC., O.117/4: 49a)
22	Piri	Elmalu	H.919/M.1513	(TSMA.: D.929/6b)
23	Yunus	Elmalu	H.937/M.1530	(BOA., TD.: 166/604)
24	Muhyiddin	Elmalu	H.959/M.1551- 52	(BOA., MAD.:385/55)
25	Davut	Elmalu	H.995/M.1587	(BOA., MAD.:1583/214)
26	Ahmet	Elmalu	H.1006/M.1598	(BOA., İbnü'l-emin-Maliye: 2301)
27	Ali	Karahisar	H.919/M.1513	(TSMA.: D.929/6b)
28	Abdülvahhab	Karahisar	H.960/M.1552- 53	(BOA.,MAD.:233/2,114, 115, 116)
29	Sinan	Kaş	H.919/M.1513	(TSMA.: D.929/6b)
30	Burhaneddin	Kaş	H.1005/M.1597	(BOA.,MAD.:1583/281)
31	Abdi	Kalkanlu	H.919/M.1513	(TSMA.: D.929/6b)

1.2.2. Naip :

Kadıya muhakeme görevinde yardım eden en önemli kişiler olarak *naip* denilen kadı vekili olan görevliler vardı. Kadı kendi hüküm bölgesindeki her olayı tek başına kovuşturamayacağı için emrinde yeteri kadar naip bulunurdu. Naipler, kazaya bağlı nahiyelerde oturdukları gibi, kaza merkezinde bulunup, olaylar meydana geldiğinde de görevlendirilebilirlerdi. Naipler ilmiye sınıfına mensup kimselerdi. Bunlar, ya doğrudan doğruya niyabet göreviyle kadının yanında bulunur veya şehrin medreselerinde ders okutmakta olan müderrislerden bu görev için yararlanılırdı (Ergenç, 1995: 85).

Naipler, kadı tarafından tayin edilir ve yine kadı tarafından görevden alınırldı. Suçu sabit görüldüğünde, merkezin de görevden aldığı olurdu. H.9 Zi'l-kade 972/M. 9 Haziran 1565 tarihli bir kayda göre, Antalya kazasında naip olan Sinan'ın halka zulmünden dolayı merkezden gönderilen ahkâm-ı şerife üzerine görevden alındığı görülmektedir (BOA.,MD.,6: 564/1230). Yine H. Gurre-i Rebü'l-evvel 982/M. 21 Haziran 1574 tarihli diğer bir kayıttan ise Antalya Kadısı Emir zamanında, bilfiil Antalya

mahkemesinde niyabet hizmetinde bulunan naip Derviş Mehmet'in rüşvet aldığıının belirlenmesi üzerine merkez tarafından görevden alındığı anlaşılmaktadır (BOA.,MD., 26: 45/121). Kadıların, kendi kazaları dâhilindeki nahiyelere iltizamla naip atadıkları belgelerden anlaşılmaktadır. Fakat devlet bu uygulamaya karşı çıkmış ve kaldırılması için emirler göndermiştir (BOA.,MD., 36: 328/869).

Teke Sancağı kazalarında naiplik görevinde bulunanlardan isimleri tespit edilenler şöyledir:

Tablo-VIII: XVI. Yüzyılda Teke Sancağı Kazalarındaki Naipler

Sıra No	Kadı Adı	Kaza Adı	Görev Yılı (Hicri/Miladi)	Kaynaklar
1	Aliyyüddin	Antalya	H.967/M.1560	(BOA., MAD.:102/ 22b)
2	Süleyman	Antalya	H.967/M.1560	(BOA., MAD.:102/ 23a)
3	Sinan	Antalya	H.972/M.1565	(BOA.,MD.,6: 435/931, 564/ 1230)
4	Piri	Antalya	H.980/M.1573	(BOA.,MD.,21: 208/496)
5	Derviş Mehmet	Antalya	H.982/M.1574	(BOA.,MD.,26: 45/121, 61/162)
6	Yusuf	Antalya	H.995/M.1587	(BOA.,MAD.:1583/214)
7	Alaaddin	Karahisar	H.997/M.1589	(BOA.,MAD.:1583/242)

Adlî görevlilerden diğer bazıları ise kâtipler, muhızırbaşı ve muhızırlardır. Kâtipler, mahkemeyi ilgilendiren yazışmaları yürütürlerdi. Merkezden, beylerbeyinden ve diğer resmî makamlardan kadıya gelen resmî yazılar ve davalara ait siciller, sicill-i mahfûz denilen deftere kâtipler tarafından kaydedilirdi. Vakfiye, itaknâme, hüccet vb. belgeler de yine kâtipler tarafından usûlüne uygun bir biçim ve uslûbda düzenlenirdi (Ergenç, 1995: 85).

Muhızırbaşı, maiyyetindeki muhızırlarla birlikte, öldürme, yaralama ve topluma zarar veren diğer hareketler gibi kamu suçlarının dışında, alacak-verecek gibi kişiler arası anlaşmazlıklarda, davalıları mahkemeye celp ve kadı hüküm verdikten sonra davalının hakkını teslim ederlerdi. Muhızırların gördüğü ve kanunnamelerde *ihzâriye* denilen bu görev, padişah tarafından muhızırbaşına verilirdi. (Ergenç, 1995: 85).

İncelediğimiz dönemle ilgili olarak yukarıda zikredilen görevlilerin atanmaları, maaşları, görevden alınmaları ve diğer hususlarda etraflıca bilgi edinmek mümkün olamamaktadır. Zira günümüze kadar gelen Antalya'ya ait Şer'iyeye Sicilleri XIX. yüzyılın başlarında başlamaktadır.

Sonuç

Anadolu'nun güneyinde Alâiye ile Fethiye arasındaki sahil bölgesinde yer alan Teke Sancağı, Anadolu'nun bilinen en eski yerleşim alanlarından biridir. Yıldırım Bâyezid zamanında 1390- 1393 yılları arasındaki bir tarihte

Osmanlı egemenliğine giren yöre, Ankara Savaşı'ndan sonra Timur'un hakimiyeti altında kalmış, ancak II. Murat zamanında 1423 yılında kesin olarak Osmanlı topraklarına ilhâk olunmuştur. Bölge, Osmanlı hakimiyetine girdikten sonra sancak yapılarak Anadolu Beylerbeyliği'ne bağlanmış ve XIX. yüzyılda Karaman Eyaleti'ne bağlanıncaya kadar da Anadolu Eyaleti'ne bağlı bir sancak olarak Osmanlı idari taksimâtındaki yerini almıştır.

Osmanlı hakimiyetine girdikten sonra şehzade sancağı olarak idarî taksimâtta yer alan sancağa ilk dönemlerde şehzadelerin tayin edildikleri görülmektedir. Daha sonraki dönemlerde Teke Sancağı'na artık şehzadeler atanmamış, sancak ümerâdan tayin edilen sancak beyleri tarafından yönetilmiştir. XVI. yüzyıl'ın başlarında II. Bâyezid'in şehzadesi Sultan Korkut'un Manisa'dan Antalya'ya tayini ise onun tahttan uzaklaştırılması amacıyla payitahta daha uzak olan eski bir şehzade sancağına sürülmesi şeklinde düşünülebilir. Nitekim dönemin sancağa ait Tahrir defterlerinde şehzade hasları ile ilgili hiçbir kayda rastlanılmamaktadır.

XVI. yüzyıla ait Tahrir defterlerinde Teke Sancağı, askerî-idarî bakımdan Antalya, İstanos, Kürt, İğdir, Muslu, Karahisar-ı Teke, Bağovası, Mükerrrem Gömü, Elmalu, Kaş ve Kalkanlu nahiyeleri adı altında 11 nahiyeye, kazaî-idarî bakımdan ise Antalya, Elmalu, Kaş, Kalkanlu ve Karahisar-ı Teke kazaları adı altında 5 kaza bölgesine ayrılmaktaydı. Kaza ve nahiyelerin altında ise köy ve mezraalar yer almaktaydı. XVI. yüzyılda sancakta başta sancak merkezi Antalya olmak üzere İstanos, Elmalu ve Karahisar-ı Teke şehirleri ile Kaş ve Kalkanlu kasabaları olmak üzere dört şehir ve iki kasaba bulunmaktaydı.

XVI. yüzyılda Teke Sancağı'na, diğer Osmanlı sancaklarında olduğu gibi, devlet merkezinden padişahın yürütme yetkisini temsil eden ehl-i örf sınıfına mensup sancakbeyi ile yargı yetkisini temsil eden ehl-i ilim sınıfına mensup kadı tayin edilmiştir. Sancakbeyi, kadının hükmü olmadan hiçbir ceza veremediği gibi, kadı da hiçbir kararını kendisi uygulayamazdı. Kadı, kararlarında, yani şer'î ve örfî hukuku uygulamada beyden bağımsız hareket ederdi. Emirlerini doğrudan doğruya padişahıtan alır ve padişaha doğrudan doğruya arzda bulunabilirdi. Osmanlılar, bu kuvvetler ayrımını taşra yönetiminde adil bir yönetimin temeli olarak görürlerdi. Sancaktaki iki önemli yönetici olan sancakbeyi ve kadının maiyetinde alaybeyi (mir-alay), çeribaşı (çerisürücü), subaşı, naip, liman reisi, asesbaşı ve asesler, muhızırbaşı ve muhızırlar, katipler, dizdar, kale kethüdası ve mustahfızları gibi örfîye ve ilmiye sınıfına mensup görevliler görev yapmaktaydı.

KAYNAKÇA**I. Arşiv Dokümanları****A. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)****-Tahrir Defterleri (TD.)**

BOA., TD., No:107, 166.

-Mühimme Defterleri (MD.)

BOA.,MD., Cilt: 2, 3, 4, 6, 7, 8, 11, 13, 18, 21, 24, 25, 26, 27, 30, 35, 36,37, 39, 41, 45, 53, 58, 60, 62, 66.

- Rûzname Defterleri

BOA., Rûznâme, No:1, 8, 16, 17, 32, 76, 165, 183, 210 .

- Maliyeden Müdevver Defterler (MAD)

BOA., MAD., No: 102, 233, 385, 923, 1583, 6160, 15311, 15549.

- Kamil Kepeci (KK.)

BOA., KK., No: 209, 210, 246, 253, 262.

- Diğer Tasnifler

BOA., A.DVN., Dosya No: 11/39, 11/99.

BOA., İbnü'l-Emin-Maliye, No: 2301.

B.Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyûd-ı Kadîme (TKGM. KK)

TKGM., KK., No: 107, 315.

C. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA.)

TSMA., D.929, D.5246, D.9772, D.10057,

D. Taksim Atatürk Kitaplığı (AK.)**- Muallim Cevdet Yazmaları (MC.)**

AK., MC., No: O.117/4.

II. Araştırma ve İncelemeler

AHMED REFİK (1340). "Fatih Zamanında Teke-ili". *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, sene 14, 2(79), İstanbul, 65- 76.

AKDAĞ, Mustafa (1979). *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimâî Tarihi*. I-II, İstanbul.

AKGÜNDÜZ, Ahmed (1990). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*. II, İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.

- BARAKAN, Ömer Lütfi (1943). *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Mâlî Esasları, I. Kanunlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- EMECEN, Feridun (1989). *XVI. Asırda Manisa Kazası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ERGENÇ, Özer (1981). "Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı Düşünceler". *VIII. Türk Tarih Kongresi (11-15 Ekim 1976), Bildiriler, II*, Ankara: T.T.K. Yayınları, 1265- 1274.
- ERGENÇ, Özer (1983). "Osmanlı Merkez Askerinin Nitelik ve Fonksiyonları Üzerine". *Birinci Askerî Tarih Semineri, Bildiriler II*, Ankara: Genel Kurmay Yayınları, 73- 84.
- ERGENÇ, Özer (1995). *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı, XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*. Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları.
- ERTEN, Süleyman Fikri (1338- 1340). *Antalya Livâsı Tarihi*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- ERTEN, Süleyman Fikri (1948). *Antalya Tarihi*. Antalya.
- EVLİYA ÇELEBİ (1935). *Seyahatnâme*. IX, İstanbul.
- GÖYÜNÇ, Nejat (1991). *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*. Ankara.
- İNALCIK, Halil (1967). "Adaletnameler". *Belgeler*, II/3- 4: 49- 145.
- İNALCIK, Halil (1987). *Hicrî 835 Tarihli Süret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2.baskı.
- İNALCIK, Halil (2004). *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*. (çev. Ruşen Sezer), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KANGAL, Ahmet (1993). *XVI. Yüzyılda Tapu Tahrir Defterlerine Göre Çankırı*. Ankara, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi).
- KUNT, İ. Metin (1978). *Sancaktan Eyalete, 1550- 1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- OĞUZOĞLU, Yusuf (1981). *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Konya Şehir Müesseseleri ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerinde Araştırma*. Ankara: A.Ü. D.T.C.F. (Basılmamış Doktora Tezi).
- OĞUZOĞLU, Yusuf (1986). "XVII. Yüzyılda Türkiye Şehirlerindeki Başlıca Yöneticiler". *Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, I: 140- 155.
- ORTAYLI, İlber (1976). "Osmanlı Kadı'sının Taşra Yönetimindeki Rolü Üzerine". *Amme İdaresi Dergisi*, IX/1: 95- 107.

- ÖZDEMİR, Rifat (1992). "Osmanlı Döneminde Antalya'nın Fizikî ve Demografik Yapısı (1800-1867)". *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, VII: 133-166.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. I, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 3. baskı.
- TEKELİ, İlhan (1982). "Anadolu'daki Kentsel Yaşantının Örgütlenmesinde Değişik Aşamalar". *Türkiye'de Kentleşme Yazıları*, Ankara: 11- 46.
- TEKİNDAĞ, Şehabeddin (1967). "Şahkulu Baba Tekeli İsyanı". *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, III: 34- 39; IV: 54- 59.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1966). "II. Bâyezîd'in Oğullarından Sultan Korkud". *Belleten*, XXX/120: 539- 601.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1982). *Osmanlı Tarihi*. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÜNAL, Mehmet Ali (1989). *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518- 1566)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- YÜCEL, Yaşar (1974). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Desantralizasyona Dair Genel Gözlemler". *Belleten*, XXVIII/152: 657- 708.